

УДК: 37.371.31

DOI: 10.31499/2307-4906.1.2019.167952

ДАЛЬТОН-ПЛАН ЯК СИСТЕМА ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ У КОНТЕКСТІ ВІТЧИЗНЯНОГО ОСВІТНЬО-ПЕДАГОГІЧНОГО ДИСКУРСУ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Воробйова Лоліта, аспірантка, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України; старший викладач кафедри теорії та практики перекладу, Відокремлений підрозділ приватного акціонерного товариства «Приватний вищий навчальний заклад “Запорізький інститут економіки та інформаційних технологій”» у м. Кривий Ріг.

ORCID: 0000-0002-1001-1016

E-mail: lolitalolita@ukr.net

Метою статті став аналіз особливостей впровадження Дальтон-плану в навчальний процес радянської школи на початку ХХ-го ст. Вивчено роботи радянських педагогів, які характеризували впровадження Дальтон-плану в радянській школі в 1921–1925 рр. Висвітлено адаптацію Дальтон-плану до радянської системи навчання у формі «бригадно-лабораторного методу». У системі радянської освіти індивідуальну роботу учнів, як стрижень Дальтон-плану, змінено на групову роботу в бригадах. Розглянуто причини критики «бригадно-лабораторного методу», що базувались на розвитку рис колективізму, а не індивідуалізму.

Ключові слова: Дальтон-план, Паркхерст, індивідуалізоване навчання, «бригадно-лабораторний метод», Радянський Союз.

DALTON PLAN AS A SYSTEM OF TEACHING PROCESS ORGANIZATION IN THE CONTEXT OF THE EDUCATIVE PEDAGOGICAL DISCOURSE AT THE BEGINNING OF THE 20th CENTURY

Vorobiova Lolita, Postgraduate Student, The Institute for Pedagogical and Adult Education of the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine, Senior Lecturer at the Department of Theory and Practice of Translation, Separate Structural Department of «Private Equity Partnerships “Zaporizhia Institute of Economics and Information Technologies”» in Kryvyi Rih.

ORCID: 0000-0002-1001-1016

E-mail: lolitalolita@ukr.net

In the article the peculiarities of the American educational system of the Dalton Plan are investigated and analyzed, based on the individualized education and its implementation into the teaching and educational process of the Soviet school at the beginning of the 20th century. The adopted Dalton Plan model had the form of the «brigade laboratory method». This paper highlights the Dalton Plan as the system of teaching and educational work organization based on the principal of individual training. The published works of the Soviet educators in the specialized and periodical publications are analyzed.

They were focused on the Dalton Plan description, its main components and sharing their experience of using and implementing the Dalton Plan while teaching in the Soviet school in 1921–1925. It was implemented in a wide range of schools such as secondary schools, party schools, high party schools, military schools, evening schools for workers, political courses, «work faculties» («RabFaks») and faculties of the pedagogical educational establishments.

The problem of the Dalton Plan adjustment into the Soviet educational system in the form of «brigade-laboratory method» is studied. The changed Dalton Plan mainstay was an individual work according to the plan received from the teacher, which included assigned tasks and references on the sources to fulfill them both in the laboratory and at home. It had been changed into the group work in the brigades.

The reasons of the negative and critical estimation of the «brigade-laboratory method» are stated. The latter is based on the non-correspondence of individualism as a basic Dalton Plan's principle with the collectivism, as one of the main concepts in the Soviet education.

Keywords: Dalton Plan, Parkhurst, individualized education, «brigade-laboratory method», Soviet Union.

Дальтон-план, як система організації навчально-виховної роботи, заснована на принципі індивідуального навчання, була запропонована американським педагогом Хеленою Паркхерст. На початку ХХ-го ст. Дальтон-план вперше був застосований у м. Дольтон у США. Вже у 20-ті роки ХХ ст. Дальтон-план здобув широкого визнання у США, Великій Британії та СРСР. На початку ХХ-го ст. після Лютневої буржуазно-демократичної революції 1917 р. активно впроваджувалися реформи, які охопили навчання та виховання. Формування теорії навчання та виховання, яке відповідало новому історичному етапу розвитку вітчизняної школи відбувалося у процесі подолання помилок, на основі передового досвіду, його аналізу й узагальнення. Здійснювався пошук нових якісних активних методів навчання, які були спрямовані на активне, творче і свідоме опанування знаннями та навичками.

У документах Міністерства освіти і науки України стверджується, що потужна держава і конкурентоздатна економіка можуть бути створені за умов наявності згуртованої спільноти творчих особистостей, відповідальних і активних громадян. Особистість, громадянська позиція, моральні якості, соціальні контакти формуються під час першої системної самостійної діяльності – упродовж навчання. Нова українська школа має не просто реагувати на зміни, які відбуваються у суспільстві – вона має стати авангардом, рушійною силою цих змін [9]. Впровадження та проведення зовнішнього незалежного оцінювання більш ніж 10 років, максимально детально прописана процедура проведення сесії вказує на винайдення ефективної форми контролю навчальних досягнень учнів, та обов'язковою умовою до вступу у вищі заклади освіти. З кожним роком вибір предметів для проходження державної підсумкової атестації у формі ЗНО збільшується, проводяться нові апробації технології проведення ЗНО. Безперечно, питання удосконалення і модифікації української системи освіти, пошуку нових форм навчання потребують детального та ґрунтовного дослідження. Аналіз впровадження Дальтон-плану в освітні системи, а саме його адаптацію у формі «бригадно-лабораторного методу» вартий вивчення, оскільки Дальтон-план як успішна педагогічна модель існує вже понад 100 років.

У 90-х роках ХХ ст. у зв'язку з реформами у сфері освіти, відбулося посилення інтересу українських педагогів як до теорії та практики загальноосвітньої школи в 20-х рр. ХХ-го ст., так і до широкого спектра проблем, які вже піднімалися на початку минулого століття вітчизняними педагогами. Однак, дослідження впровадження

Дальтон-плану в Радянському Союзі мали узагальнюючий характер та не ставали предметом спеціальних наукових досліджень.

Значна зацікавленість, яка була викликана Дальтон-планом у широких педагогічних колах СРСР, та майже відсутність матеріалів щодо його застосування на заняттях призвела до опублікування великої кількості робіт, які мали на меті схарактеризувати Дальтон-план, його основні складові частини, а пізніше й поділитися своїми надбаннями під час впровадження Дальтон-плану у вітчизняній школі. Це питання розглядалось у роботах Н. Крупської, І. Мерзона, П. Блонського, Б. Манжоса, Е. Брюнеллі, Н. Бронштейн та багатьох інших. Наукові роботи присвячені як загальній організації робітничих, вітчизняних партійних шкіл, так і викладанню окремих предметів, таких як: історія, література, німецька мова, суспільствознавство, ботаніка, біологія, географія, математика, фізика, геологія, електротехніка тощо. Складовим частинам Дальтон-плану, що вважають найскладнішими, приділено особливу увагу, а саме обліку роботи учнів та розподілу навчального матеріалу. Деякі праці розкривають питання організації та облаштування лабораторій, містять безпосередньо зразки облікових карток учнівських завдань та плани розподілу тем.

Судячи з кількості опублікованих праць вітчизняних педагогів, Дальтон-план набув піку своєї популярності в 1924–1925 рр. Аналізуючи педагогічну літературу, зокрема науково-педагогічні періодичні видання, датовані 1924 р. вважаємо, що вона має переважно оглядовий характер. Автори розкривають основні принципи, характеристики Дальтон-плану, необхідні для ознайомлення кожним педагогічним колективом, що переходив того часу на нову систему роботи.

Роботи, опубліковані в 1925 р. мають дещо інший характер, а саме вітчизняні педагоги описують вже результати роботи за Дальтон-планом, діляться досвідом роботи, враженнями, деякими ідеями та трансформаціями Дальтон-плану [2–5]. Серед останніх можна навести такі ідеї: введення лекцій з деяких предметів, встановлення додаткових форм обліку, більша деталізація завдань. У журналах та книжках наводяться анкети як учнів, так і батьків стосовно їхнього ставлення до нововведеного Дальтон-плану в шкільну систему. Мали місце також опублікування матеріалів конференцій. Найбільшу кількість друкованих праць видано у 1925 р.

Впровадження Дальтон-плану в систему освіти Радянського Союзу не ставали предметом наукових досліджень. Виявлені лише дослідження Дальтон-плану в Радянському Союзі датовані початком ХХ століття, які мали описовий характер. Після критики та заборони Дальтон-плану в Радянському Союзі, він не став предметом спеціальних наукових досліджень.

Спостерігалось лише у 90-х рр. ХХ ст. зацікавлення українських педагогів як до теорії, практики загальноосвітньої школи, так і до широкого спектра проблем, які піднімалися на початку минулого століття вітчизняними педагогами.

Мета статті полягає в аналізі впровадження адаптованої версії оригінальної американської педагогічної моделі Дальтон-план у Радянському Союзі на початку ХХ ст. та характеристиці чинників, що впливають на її успішну імплементацію; виявлення подальших можливостей впровадження Дальтон-плану в систему сучасної освіти України.

Впровадження Дальтон-плану в навчально-виховний процес вітчизняної школи, а саме його адаптовану версію, було спричинено такими обставинами: тенденцією

відходу від класно-урочної форми навчання; спрямуванням Дальтон-плану на розвиток активної особистості, потребою у розвитку індивідуальних здібностей та схильностей учнів; формуванням умінь планувати свою працю та самостійне її виконання, введенням елементів наукової організації праці при плануванні та виконанні поставлених навчальних цілей; а також його економічністю.

Простежено, що введення Дальтон-плану відбулося не лише в шкільну систему радянської освіти, а це переважно школи II ступеня, а й у партійні школи, вищі партійні школи, військові школи, політкурси, вечірні робочі курси, робочі факультети, факультети педагогічних закладів освіти.

Як вважає Л. Березівська, реформування у 1924–1927 рр. вітчизняної освіти характеризувалося пошуками та експериментуванням. А період 1924–1925 рр. розглядається як під-етап, під час якого були розроблені підходи до змісту шкільної освіти, обґрунтування нових методів навчання, серед яких видатне місце займав широко впроваджений Дальтон-план, форми контролю та оцінювання знань учнів з тенденцією індивідуалізації навчання та розвитку самостійності учнів [1, с. 46].

Дальтон-план побудований на принципі індивідуалізованого навчання, що передбачає характерний розподіл навчального матеріалу та індивідуальний облік праці, пристосовуючи темп навчання до можливостей школярів. Серед переваг, якими характеризується Дальтон-план, визначають свободу розумову та моральну, формування самостійності, ініціативи, почуття відповідальності за взяті на себе зобов'язання, пошук раціональних методів роботи.

Окрім системи навчання, організації навчально-виховної роботи в основі якої лежить Дальтон-план, педагоги розглядають також форму навчання з напрямком індивідуальної діяльності учнів із метою формування у дітей ініціативності, самостійності, винахідливості, діловитості.

Дальтон-план може розглядатися як і педагогічна технологія, яка відноситься до технології індивідуалізації навчання, сутність якої визначається гуманістичною концепцією, асоціативно-рефлекторною теорією та дидактичною теорією педагогічних технологій на основі ефективності управління та організації навчального процесу.

Однією з найважливіших тенденцій розвитку вітчизняної школи було зростання ролі колективу. Хоча за дослідженням С. Сірополко, на початку 20-х рр. XX ст. нова система соціального виховання фактично була першочергово спрямована на систему вільного виховання, яке згодом піддалося критиці протиставляючи індивідуальний підхід до кожного учня та добір методики відповідно до попиту та здібностей кожної дитини [6, с. 663]. Можемо зробити припущення, що саме від такої постанови завдань і методики вітчизняної освіти була обумовлена зацікавленість Дальтон-планом. Але після 1924 р. риторика змінюється на користь виховання у колективі, де не особистість дитини взята за основу педагогічного процесу, а дитячий колектив. Оскільки вітчизняні педагоги вважали, що колектив розвиває соціалістичне змагання, сприяє зміцненню трудової і навчальної дисципліни, виховує в учасників комуністичну свідомість, культуру та колективне самообслуговування. Звідси й відповідно зміни в структурі Дальтон-плану, впровадженому в радянських школах.

Назва «бригадно-лабораторний метод», яка була запропонована для адаптованої форми Дальтон-плану, має в собі посилання на групу, колектив учнів.

Чому ж Дальтон-план вже понад 100 років активно впроваджується елітними

навчальними закладами США, Нідерландів, Польщі, Росії, Білорусі, Великої Британії, а бригадно-лабораторний метод не проіснував і 10 років у Радянському Союзі?

На нашу думку, проблема криється у зміні індивідуальної роботи на групову. Таким стрижнем Дальтон-плану, якого змінювати не можна, є *індивідуальна робота* кожного учня за отриманим від вчителя планом, який передбачає розписані завдання та посилання на джерела, що допоможуть їх виконати як у лабораторії, так і вдома. Отже, відбулася *заміна на групову роботу* в бригадах. Вітчизняні педагоги спокусились тими перевагами Дальтон-плану, серед яких окремо виступає активна самостійна робота.

Відбулися деякі зміни в оригінальній американській педагогічній моделі Дальтон-плану, згідно з педагогічними традиціями вітчизняної школи того часу. Існували думки щодо неможливості прийняття вітчизняною школою як за змістом, так і за формою англо-американських зразків програм-завдань, оскільки вони не відповідали основним принципам комуністичної педагогіки.

Як зазначалося, 1–2 лютого 1925 р. Методичною Секцією Соцвиха була скликана конференція під назвою «Конференція по Дальтон-плану» в складі 270 осіб. Винесена резолюція стосовно заслуханих 6 доповідей перш за все вказувала, що американський Дальтон-план в цілому неприйнятний у російській трудовій школі та потребував внесення деяких поправок, які вже тим чи іншим чином відбулися в шкільних закладах, що практикували Дальтон-план [7, с. 218].

Некритичне ставлення до продуманої педагогічної моделі в світлі політичних переконань призвело до такої поправки: розвиток рис індивідуалізму не може існувати в шкільному середовищі вітчизняного учня. Заміна індивідуальної роботи на групову відбулася з причин прагнення виховувати колективістів, через що неможливо було допустити виконання завдань поодиночі.

Як бачимо, найголовніша умова Дальтон-плану, що полягала в індивідуальній роботі учня над навчальним матеріалом була замінена на колективне опрацювання матеріалу. Отже, на нашу думку, саме ця зміна в адаптованій американській моделі стала причиною критичного ставлення до Дальтон-плану, оскільки змінена модель була визнана малоефективною та непринятною для риторики комуністичної радянської освіти.

Педагогіка 20-х рр. зробила вагомий внесок у розроблення проблеми активізації методів навчання на основі розвитку активної особистості, індивідуальних здібностей та схильностей; формування вмінь планувати свою працю та самостійне її виконання, введення елементів наукової організації праці при плануванні та виконанні поставлених навчальних цілей.

Оцінюючи діяльність вітчизняних педагогів стосовно розроблення нових організаційних форм навчання, їхні загально педагогічні та дидактичні концепції, ми перш за все розглянули причини широкого зацікавлення ідеями Дальтон-плану. Актуальність Дальтон-плану для вирішення соціальних задач, котрі стояли перед вітчизняною школою полягала у сприянні виховним задачам в умовах індустріалізації, залученні учнів до соціалістичного будівництва та формуванні організаційних умов для роботи. Педагогічна цінність Дальтон-плану полягає у вихованні в учнів ініціативи, самостійності, колективізму, вміння планувати роботу та наполегливості у досягненні поставленої мети.

Характеризуючи чинники, що вплинули на успішну імплементацію Дальтон-

плану в систему освіти СРСР, головним чином ми вбачаємо, перш за все зміну *принципу індивідуального навчання*, що є насамперед основним критерієм, який характеризує та обумовлює успішність педагогічної моделі Дальтон-план. У світлі підготовки учнів та успішного складання ЗНО, цілеспрямованість Дальтон-плану на виховання в учнів ініціативи, самостійності, вміння планувати роботу за своїми власними темпами, відповідальність, зосередженість та наполегливість у досягненні поставленої мети є необхідними чинниками для більш глибокого дослідження педагогічної моделі Дальтон-плану та створення альтернативної форми навчання. На нашу думку, існує подальша можливість впровадження Дальтон-плану, як нової альтернативної форми навчання в систему сучасної освіти України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Березівська Л. Періодизація реформування шкільної освіти в Україні за радянської доби. *Історія освіти*. 2011. № 1. С. 1–5.
2. Дернова О. А. Вопросы организации. *Дальтон план в русской школе*. 1926. № 2. С. 15–45.
3. Иванаевский И. Звеньевая работа в школе по программе ГУСа (из школьной практики). *Народный учитель*. 1925. № 2. С. 44–47.
4. Материалы по педагогическому образованию: сб. руковод. пост. и положений. М.: Зд. 2-го московского университета, 1925. 450 с.
5. Мерзон И. Дальтонский лабораторный план в русской школе. М.: Работник просвещения, 1925. 196 с.
6. Сірополко С. Історія освіти в Україні. Київ: Наук. думка, 2001. 912 с.
7. Симонов И. С. Краткий обзор новейшей литературы по Д.-плану. *Дальтон план в русской школе*. 1926. № 2. С. 192–200.
8. Yekelchuk S. *Ukraine: birth of a modern nation*. N.Y.: Oxford University Press Inc., 2007. 280 p.
9. Міністерство Освіти і Науки України. Київ, 2018. URL: <https://mon.gov.ua> (дата звернення 30.08.2018).
10. Educating for responsibility the Dalton Laboratory plan in a Secondary school. URL: <https://glucacitun.pl>. (дата звернення 30.08.2018).

REFERENCES

1. Berezivska, L. (2011). Periodizatsia reformuvania shkilnoi osvity v Ukraini za radianskoi doby [Periodization of school education reforming in Ukraine during Soviet era]. *Istoria osvity – History of education, 1, 1–5* [in Ukrainian].
2. Dernova, O. A. (1926). Voprosy organizatsii [Organization issues]. *Dalton Plan v russkoi shkole – Dalton Plan in Russian School, 2, 15–45* [in Russian].
3. Ivanaevsky, I. (1925). Zvenevaia rabota v shkole po programme GUSa (iz shkolnoi praktiki) [Link work at school according to SSC program (from school practice)]. *Narodny uchitel – National teacher, 2, 44–47* [in Russian].
4. Materialy po pedagogicheskomu obrazovaniu: sb. rukovod. post. i polozhenii [Materials of pedagogical education: directives and regulations] (1925). Moscow: B. of 2-nd Moscow University [in Russian].
5. Merzon, I. (1925). *Daltonskii laboratornyi plan v russkoi shkole [Dalton Laboratory plan in Russian school]*. Moscow: Rabotnik prosveshcheniia [in Russian].
6. Siropolko, S. (2001). *Istoria osvity v Ukraini [History of education in Ukraine]*. Kyiv: Nauk. dumka [in Ukrainian].
7. Simonov, I. S. (1926). Kratk.obzor noveishei literatury po D.-Planu [Brief review of latest literature about Dalton Plan]. *Dalton Plan v russkoi shkole- Dalton Plan in Russian school, 2, 192–200* [in Russian].
8. Yekelchuk, S. (2007). *Ukraine:birth of a modern nation*. N.Y.: Oxford University Press Inc. [in English].
9. Ministry of Education and Science of Ukraine (<https://mon.gov.ua>)
10. Educating for responsibility the Dalton Laboratory plan in a Secondary school. (n.d.). Retrieved from <https://glucacitun.pl.tl/Educating-For-Responsibility-The-Dalton-Laboratory-Plan-In-A-Secondary-School.htm>.